

Oorlog. Het leek iets van lang geleden. Van ver weg.
Van leiders die militair geweld inzetten om de aandacht af te leiden van andere problemen.
Problemen waarvoor de oplossingen een lange adem en leiderschap vergen, zoals armoede en kansenongelijkheid, corruptie en honger.
Vijanddenken loont!
Dictators die demoniseren om hun eigen zwakte te verhullen, soms onder de vlag van religie, etniciteit of een verzonnen dreiging. Van wij-zij denken.

De afgelopen decennia vond vrede de weg naar onze instituties. 75 jaar geleden zeiden we in Europa: nooit meer oorlog. Het ministerie van Oorlog werd het ministerie van Defensie. Militaire operaties werden vredesmissies.
De Verenigde Naties, de Europese Unie: in essentie organisaties die werken aan vrede en stabiliteit. Aan handel en welvaart. Nooit, nooit meer oorlog, toch?!

Maar het bewáken van de vrede... Daar hebben we misschien te weinig oog voor gehad. We zijn in Europa gaan denken dat vrede vanzelfsprekend was. We konden het ons zelfs permitteren de uitgaven voor defensie omlaag te redeneren.
Denken in termen van macht en expansie vonden we niet meer van deze tijd. Het koloniseren, overheersen van anderen vinden we is niet meer van deze tijd, toch?
Maar helaas. Het primitieve instinct van onderwerping van anderen doemt weer op.
De Russische invasie in Oekraïne heeft ons wakker geschud:

"Instanties maken nog geen echte democratie; ze heeft mensen nodig, wezenlijke mensen die geloven in de missie van hun land en volk, mensen verenigd door de opvatting dat niemand mag sterven als gevolg van oorlogshandelingen."

Dit is mijn interpretatie van een citaat. Een citaat van een man die 108 jaar geleden geschiedenis schreef in Rotterdam: de filosoof en politicus Tomás Masaryk.

In oktober 1914, kort na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, ontmoet hij in het geheim een Britse journalist, in Hotel Weimar aan de Spaansekade in Rotterdam. Daar schetste Masaryk de contouren van een nieuwe staat, Tsjecho-Slowakije. Een moderne, democratische republiek in het hart van Europa. De journalist bracht dit onder de aandacht van de geallieerden van toen: het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en Rusland. Zo wist Masaryk internationale steun voor Tsjecho-Slowakije te mobiliseren.

In 1918, na vier jaar oorlog waarin 17 miljoen mensen om het leven kwamen, roept Masaryk met twee kompanen de republiek Tsjecho-Slowakije uit. Twee jaar later wordt hij de eerste president van de natie van Comenius. De grote theoloog en pedagoog uit Moravië, die zijn volk in 1650 (20 jaar voor zijn dood) al een testament naliet dat eindigt met de woorden:

Leef, o natie toegewijd aan God, en sterf niet! Moge uw volkeren talloos zijn!

Op de Gelderse kade in Rotterdam staat het monument dat herinnert aan de geboorte van Tsjecho-Slowakije. Het wijst naar de plek waar ooit Hotel Weimar stond, voordat het grote bombardement van 14 mei 1940 de historische binnenstad van Rotterdam verwoestte.

Nu worden Oekraïense steden bestookt.

In het nieuws zag ik een oude Russische dame protesteren tegen de oorlog. In St. Petersburg, zusterstad van Rotterdam. Een dame die de Tweede Wereldoorlog en de belegering door de nazi's had overleefd. Ze werd opgepakt en afgevoerd. Wat ben ik trots op deze Russin. Ik zag een jongetje dat met zijn moeder en oma op de vlucht was voor het oorlogsgeweld. Zijn vader en opa bleven achter om te vechten. Mijn adem stukt, ik ben sprakeloos.

Oorlog. Hier en nu. In Europa. Een soevereine staat aangevallen door een leider die democratie als een bedreiging ziet. Een leider van een land met elf tijdzones, maar economisch zo zwak dat het nauwelijks in staat is de aardappelen van het veld te halen. Met een BNP vergelijkbaar met die van de Benelux. Een land met een rijke geschiedenis, waarvan de leider zijn eigen volk, en broedervolken, van zich vervreemdt.

Hoe bang moet je zijn als je mensen om hun mening de gevangenis in gooit.

Hoe onmachtig moet je zijn om een oorlog te beginnen om je gebrek aan gezag te verbloemen.

Hoe arm van geest ben je als je volkeren tegen elkaar opzet.

Dan ben je een eenzaam mens.

Een desastreus soort eenzaamheid.

Aan het eind van de dag, als ik een paar minuten onder de douche sta (dat mag tegenwoordig maar 3 minuten...) evalueer ik de dag. Heb ik goed gedaan, wat kon beter?

Wat denkt Poetin als hij in de spiegel kijkt? Als hij op de beeldschermen in zijn kamer kijkt en beschoten woonhuizen ziet, zelfs een ziekenhuis? Als hij een hoogzwangere vrouw met bloed op

haar kleren de straat op ziet vluchten? Is hij dan trots op zichzelf?

Terug naar het eerdere citaat:

"Leef, o natie toegewijd aan God, en sterf niet! Moge uw volkeren talloos zijn..."

Net als u ben ik onder de indruk van de toewijding van de Oekraïners, de offers die zij brengen voor hun land. Zelfs de standbeelden worden ingepakt en beschermd tegen wapengeweld. Tegen barbarij!

Ik ben onder de indruk van de moed van vele Russen die ondanks de zware repressie de straat op gaan om te protesteren tegen de oorlog. Een oorlog die niet de hunne is.

Ik ben geroerd door de steun die van alle kanten gemobiliseerd wordt voor de vluchtelingen. Ook in mijn stad.

Deze oorlog is een strijd tussen democratie en tirannie. Een strijd die van alle tijden is, want het kwaad in de wereld kan helaas sterk en onberekenbaar zijn. Vrede en veiligheid zullen altijd beschermd moeten worden. Maar we mogen de hoop nooit verliezen, want dan valt het doek voorgoed.

Er is altijd hoop, want er zullen altijd mensen opstaan met gezag. Mensen zoals Masaryk, Mandela en Merkel. Leiders die zich laten leiden door menselijkheid, barmhartigheid, vergevingsgezindheid en mededogen. Leiders die welzijn en welvaart nastreven voor de hele samenleving, in de geest van Comenius.

Comenius zei ooit: we zijn allemaal burgers van één wereld, we hebben allemaal hetzelfde bloed. Mensen haten omdat ze in een ander land zijn geboren, omdat ze een andere taal spreken, of omdat ze een andere mening hebben, is een grote dwaasheid. Laten we maar één doel in het oog houden: Het welzijn van de mensheid.

Dames en heren. Toen ik de uitnodiging om de Comeniuslezing te houden ontving, zag de wereld er nog anders uit. We konden ons niet voorstellen dat de woorden 'nucleaire dreiging' weer zouden vallen. Net zoals u houdt de oorlog in Oekraïne mij dag en nacht bezig, persoonlijk en professioneel.

Ook in Rotterdam hebben wij ons voorbereid op de komst van oorlogsvluchtelingen.

Denken we na over de gevolgen voor de haven, de stad. Staan we stil bij de spanningen die het geopolitieke machtsevenwicht veroorzaakt in onze internationale samenleving.

Het is mijn opdracht om in mijn stad te werken aan vrede. Soms is dat een ingewikkelde taak, en keert een deel van de gemeenschap je de rug toe.

Soms botsen mensenrechten met angst en vooroordelen. Dan krijgt de ene vluchteling het etiket 'gelukszoeker' en de andere een warm onthaal. In de kern zijn wij allemaal gelukszoekers.

Zo'n samenleving van allemaal gelukszoekers borgen is het bestaansrecht van de overheid. Politiek betekent oorspronkelijk: de burger betreffend, voor de samenleving geschikt. In mijn eigen woorden: burgers in staat stellen een fatsoenlijk leven te leiden. Een fatsoenlijk leven betekent: niet afhankelijk zijn van liefdadigheid, van het oordeel, laat staan de willekeur en het misprijzen van anderen.

Het belangrijkste gereedschap om vrede in de gemeenschap te bevorderen is de ontmoeting. Niet over maar met elkaar praten, geen wapens maken, maar klokken gieten, zoals Comenius zei. Zo bind je de strijd aan tegen soms valse tegenstellingen die de cohesie en dus de kracht van de samenleving aantasten.

Tijdens die gesprekken mag geen taboe heersen op het bespreken van netelige thema's. Juist bij spanningen is het belangrijk om te werken aan gezamenlijke oplossingen.

Het bevorderen van vrede begint met luisteren, elkaars zorgen serieus nemen en elkaars pijn voelen. Vrede begint met hoop en perspectief. Vrede begint met een eerlijke verdeling van schaarse goederen zoals onderwijs, huisvesting en gezondheidszorg. Met welzijn en welvaart voor iedereen.

Ieder continent, elk land en alle tijden kennen een eigen Comenius. Een filosoof, leraar of geestelijk leider wiens gedachtegoed in gedachten beleden wordt, maar niet altijd in daden.

Zie daar de paradox van de democratie: wat de samenleving wil is belangrijk, maar hoeft in sommige gevallen niet leidend te zijn. Op zo'n moment is leiderschap nodig. Iemand met gezag. Een leider (m/v) die opstaat en uitlegt dat een offer soms de beste investering is in de toekomst. Iemand die altijd mensen verbindt, rechtvaardig is en recht spreekt als dat nodig is. Zoals mijn vader zegt: *"wees rechtschapen, spreek recht en doe dat oprecht. Tenslotte is de beste leider de dienaar van de mensen."*

Na de Eerste Wereldoorlog zaten de geallieerden klaar om de buit te verdelen. Maar daar was Masaryk met zijn visie op een vrije, democratische rechtstaat in Midden-Europa.

Na de afschaffing van Apartheid in Zuid-Afrika koesterde de zwarte bevolking begrijpelijkerwijs wraakgevoelens richting de voormalige blanke overheersers.

Maar Mandela koos ervoor de kennis en kunde van de blanke minderheid in te zetten om het land weer op te bouwen, en te werken aan vrede en verzoening.

Hij was bovenal barmhartig en vergevingsgezind.

Na de bloedige burgeroorlog in Syrië - waar ook velen stierven door Russische luchtaanvallen - heette Merkel Syrische vluchtelingen welkom in Duitsland. Omdat je de daad bij het woord voegt als je mensenrechten hoog in het vaandel hebt staan.

"*Wir schaffen das*" zei ze. Vrede heeft mensen nodig als inspiratiebron voor anderen. Ooit zal er een standbeeld krijgen, met deze woorden er in gebeiteld. Ik mis Merkel nu al.

Het gedachtegoed van Comenius is nog altijd actueel. Als reiziger en vluchteling kende hij het belang van tolerantie en solidariteit op het Europese continent. Hij riep op tot dialoog, vrijheid van godsdienst en meningsuiting. Hij bepleitte fundamentele mensenrechten.

Zo leverde hij een bijdrage aan een vrij, sterk en veilig Europa.

Comenius heeft een dringende opdracht voor ons: *zijn* Europa op onze schouders nemen.